

SYSTÉM VNITŘNÍ BEZPEČNOSTI A VEŘEJNÉHO POŘÁDKU ŘÍMSKÉ ŘÍŠE V OBDOBÍ RANÉHO PRINCIPÁTU

SYSTEM OF INTERNAL SECURITY AND PUBLIC ORDER OF THE ROMAN EMPIRE IN PERIOD OF EARLY PRINCIPATE

Ing. Lukáš KOTEK, Ing. Dora LAPKOVÁ, Ph.D.

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta aplikované informatiky, Nad Stráněmi 4511, Zlín, Česká Republika,
l_kotek@utb.cz, dlapkova@utb.cz

Abstrakt: Článek je zaměřen na bezpečnostní systém antické Římské říše v období raného císařství s ohledem na vnitřní bezpečnost a udržování veřejného pořádku. V článku je stručně popsán historický vývoj směřující ke vzniku císařství a reformy bezpečnostního systému zavedené prvním císařem Octavianem Augustem, které ústily ke vzniku starověké formy městské a státní policie a požárně-pořádkových sborů. Jedná se o starověkou formu konvergované bezpečnosti, kdy Řím pokrokově řešil bezpečnostní otázku vnitřní bezpečnosti a zabýval se pojetím bezpečnosti i jiným způsobem, než nasazením regulérní armády, jak tomu v tomto období bývalo běžné.

Klíčová slova: Starověký Řím, bezpečnost, principát, konvergovaná bezpečnost

Úvod

Antický Řím. Město, které v období, kdy se zbytek Evropy probouzel z konce pravěku, mělo již rozvinutou společnost s moderním systémem řízení, technologickým vývojem v mnoha odvětvích, pravidelnou profesionální armádou a také problémy, které jiné národy teprve čekaly.

Přestože se tímto tématem vracíme o několik stovek a tisíce let zpátky do minulosti, mnoho hodnot, znalostí a struktur existuje dodnes. Řím tak položil základ moderního světa. Ačkoli mnoho z jeho znalostí bylo v období středověku zapomenuto, jeho znovuobjevení pouze potvrdilo, jak pokrokové byly jeho myšlenky na přelomu našeho letopočtu.

Jednou z takových oblastí bylo také pojetí bezpečnosti a celkově bezpečnostní systém. Antický Řím byl jednou z mála civilizací, které neřešily pouze vojenskou bezpečnost ve spojitosti se svou expanzí, ale také tvořil systém vnitřní bezpečnosti, kterou později označujeme jako policie.

Tento článek nabízí krátkou exkurzi do období raného císařství, kdy se segment vnitřní bezpečnosti dočkal největšího rozmachu a řady reforem.

1. Historický vývoj – od království k principátu

Starověký Řím za období své existence prošel dlouhým vývojem. Z původně městského státu zrozeného sdružením sabinských a latinských pasteveckých osad, které se rozkládaly na čtyřech, později římských, pahorcích, se stala největší světová velmoc. Tyto osady byly pod vlivem etruského společenství městských států. Ty byly organizovány do tří lig, vždy po dvanácti městských státech.

Sloučením osad na římských pahorcích vzniklo Římské království, které samotní Etruskové chápali jako jeden ze svých městských států. Kolem roku 509 př. n. l., tedy o 250 let od založení Říma, došlo k svržení posledního římského krále etruského původu – Tarquinia Superba. Toho Římané sesadili a vyhnali z města. Tarquinius požádal o pomoc ostatní etruské krále, kteří však nedokázali se začínající revolucí mnoho udělat. Důvodem bylo etruské teokratické zřízení nepřipravené k organizovaným vojenským akcím a také krize etruských lig, které řešily strukturální problémy ve vlastním společenství.

Římané tak postupně přejali vládu nad zbývajícím etruskými městy, přičemž vznikla Římská republika. S Etrusky stále sdíleli mnoho kulturních hodnot. Nejednalo se tedy o násilné dobytí území, ale spíše o rozšíření svého vlivu do ostatních měst, nastolení římské hegemonie a asimilace etruského obyvatelstva. [1].

Nově utvořené římské zřízení – republika – byla vedena dvěma demokraticky zvolenými konzuly, kteří museli rozhodovat ve shodě. Římská republika v sobě kromě demokratických principů snoubila také prvky monarchie a aristokracie. Nejedná se tak o republiku plně v moderním slova smyslu.

Římská republika na svém počátku zformovala systém společenství, který se udržel po staletí. Nejvyšší vrstvou byli patriciové, kteří požívali největších práv, bohatství a výsad. Tito také zastávali všechny důležité politické funkce. Druhou vrstvou byli plebejové, zřejmě zejména podrobené obyvatelstvo, které bylo svobodné, ale nemělo mnoho politických práv. S patricii fungovali ve vzájemné společenské a ekonomické symbióze, kdy patricij poskytoval plebejcům ochranu a plebejové se zavazovali k práci a loajalitě ke svému patriciovi. Tento vztah není nepodobný systému nevolnictví v předmoderní Evropě. Nejnižší sortou lidí byli otroci. Ti byli zbaveni veškerých práv. Sloužili svému pánu – *dominovi* – pro kterého odváděli práci. Za své zásluhy mohli získat svobodu, která je oficiálně postavila na úroveň plebejců, a získali statut římského občana. Propuštěnci však fakticky byli bráni jako mezistupeň mezi otroky a plebejci.

V tomto kontextu je důležité zmínit chápání statutu římského občana. V římské civilizaci se jednalo o velice důležitou a prestižní hodnotu vlastníka. Římské občanství poskytovalo nejvyšší výsady v římském světě. Jeho získání původně bylo možné pouze narozením v Římě římských rodičům. Později však začalo být udělováno i za zásluhy – odsloužením stanoveného počtu roků v armádě, propuštěním z otroctví, službě říši a jiné. Občanství bylo jakési privilegované nositele ve společenském žebříčku a vymezením se oproti příslušníkům jiných národů. Právě občané se poté dělili na patricie a plebeje. Římské občanství bylo také prostředkem motivace k podrobení se jiným národům při romanizaci okolního světa. Přijetím občanství se zavázali službě Římu, ale na oplátku dostali možnost užívat jistých výhod této říše.

Moc Říma rostla a jeho vliv se vojenskými expanzemi rozšířil daleko za hranice Itálie. Nabývání moci způsobilo Římu také mnoho vnitřních rozbrojů. Jeden z nich také přerostl v občanskou válku, která vedla ke konci republiky a vzniku císařství.

Republiku vedli dva konzulové – vojensky nadaný Gaius Julius Caesar, který jménem Říma šířil civilizaci v Galii, a Gaius Pompeius Magnus, který tou dobou zastupoval konzulát v Římě. Senát v čele s Pompeiem se začal obávat vzrůstající moci a popularity Caesara a vyzval jej k návratu do Říma a složení konzulátu. Ten však s tímto požadavkem nesouhlasil a se svými legiemi vytáhl dobít Řím. Po dlouhé a krvavé válce byl Pompeius poražen a Caesar posílil své politické a mocenské postavení. Uchopil se titulu diktátora, výjimečného politického úřadu, který za jistých okolností převzal pravomoci běžných úřadů, a ze senátu udělal v podstatě poradní orgán bez možnosti prosazení zájmů proti vůli diktátora. Prorepublikoví odpůrci ze senátorského stavu však zosnovali vraždu Caesara a pokusili se tak navrátit republikové zřízení.

Moci se však chopil Caesarův adoptivní syn – Gaius Octavianus, který spolu s bývalým vojenským velitelem Caesarovi armády Marcem Antoniem a Caesarovým přítelem Marcem Aemiliem Lepidem vytvořil vládnoucí spojenectví tří – tzv. druhý triumvirát¹[2]. Toto uskupení mělo za cíl pomstít se vrahům Caesara, což se jim také podařilo. Octavianus však v průběhu své společné vlády nejprve odstavil od moci Lepida a poté se souhlasem senátu vytáhl proti Marcovi Antoniovi, který se spojil s egyptskou panovnicí Kleopatrou. Antonius byl finálně poražen v bitvě u Actia v roce 31 př. n. l.

Po vyhrané válce Octavianus formálně obnovil republiku a ponechal ji ve vládě senátu. Kumulací mnoha politických titulů a získáním mnoha doživotních úřadů za zásluhy však veškerá politická moc zůstala v rukou Octavianovi, od dob triumvirátu s přídomek *Imperator*, o několik let později se senátem uděleným titulem *Augustus*. Gaius Octavianus Augustus se poučil z chyb svého adoptivního otce a o titul diktátora neusiloval. Svou totalitní moc zabalil do republikových hodnot a absolutní moc získal souběžným zastáváním klíčových úřadů a funkcí, které mu mnohdy byly svěřeny doživotně. Augustem tak fakticky začíná éra Římské říše, které je podle Imperátora Augusta, syna Caesara označováno jako císařství. Sám sebe označoval za prvního občana – *princeps*. Odtud je také raná forma císařství Římské říše označována jako principát. [1, 3]

¹ Prvním triumvirátem bylo neoficiální spojenectví Gaia Julia Caesara, Gaia Pomea Magna a bohatého římského obchodníka a státníka Marca Licinia Crassa v období 60 – 53 př. n. l. [4]

2. Bezpečnost v období principátu

Období vlády císaře Augusta je pro antický Řím obdobím značného rozmachu. Augustus skrze své úřady zavedl mnoho novinek a reformoval mnoho oblastí tak, aby staré a přežitě způsoby ustoupily efektivnějším způsobům. To bylo důležité pro centralizované řízení Říma s dosahem do všech provincií. Unifikované a efektivní způsoby bylo snazší zavádět a dodržovat. Jednou z oblastí, která za Augustovy vlády prošla značnou modernizací, byla oblast bezpečnosti.

Rozmach Římské říše byl již od dob republiky založen na vojenském základě. Římské legie šířily latinskou kulturu do všech koutů známého světa, kde poté udržovaly veřejný pořádek. V dobytých provinciích zůstávaly stále posádky, které zajišťovaly stabilitu dobytého území a dohled nad procesem romanizace. Místní muži byli naverbováni do pomocných sborů armády a přiděleny k některé z legií mimo jejich domovinu. To z toho důvodu, aby nedocházelo k rebeliím v provinciích. Území tak zůstávala bez domorodé obrany a místní legie tak byla jediným zdrojem spřátelené vojenské síly. Řím získal monopol na vojenské záležitosti a čerstvé rekruty, podrobená země vojenskou ochranu, více či méně žádanou.

Stále se však jednalo o profesionální armádu. Sílu určenou k expanzi do nových území, svádění bitev vojenského charakteru a střežení území před vnějšími hrozbami. Řím si však byl vědom také potřeby vnitřní bezpečnosti. Přes činnost, které měl každý římský občan dodržovat, docházelo k čím dál větší kriminalitě. Největší koncentrací kriminality byl přímo Řím. Město blahobytu a zhýralosti, kde nebyl přímý vliv regulérní armády, byl úrodnou půdou pro organizované podsvětí, lupiče, násilníky a zloděje.

Proto právě zde byly tvořeny první struktury, které se dají považovat za předchůdce dnešní policie. Některé existovaly již za republiky, byly však podrobeny optimalizaci za účelem maximální efektivity a reflektování současných potřeb. Jiné byly nově zformovány a nasazeny.

Nejvýše postaveným bezpečnostním útvarem byla pretoriánská garda. Tato jednotka měla dlouhodobou tradici. Prvně tvořila osobní ochranu vysoce postavených důstojníků a hodnostářů v poli, sestavenou z nejlepších a nejzkušenějších vojáků. Později se však transformovali ve výhradě osobní gardu císařů a byli staženi do Říma. Za vlády císaře Augusta však pretoriáni v Říme disponovali třemi kohortami², každí o počtu 500 mužů. Zbylých šest bylo rozmístěno v Itálii, tedy ve stabilních a relativně klidných provinciích. Zde sloužily jako pořádkové jednotky, prodloužená ruka císařovy vůle a v Římě také jako palácová a tělesná stráž císaře. Pretoriánům veleli dva prefekti, po vzoru dvou konzulů v čele republiky – *praefecti praetorio*. Dále byl u pretoriánů systém hodností podobný regulérní armádě. Stejná hodnost u pretorie byla však pokládána za vyšší, což se odrazilo i u mnoha ekonomických a společenských výsad.

Obr. 1: Pretoriánská kohorta [5]

Přestože pretoriáni byli využíváni také jako pořádková jednotka, pro tento účel císař Augustus založil specializovaný útvar s typickou vojenskou strukturou – městské kohorty (*cohortes urbanae*). Tyto kohorty plnily funkci strážních oddílů, které měly na starosti veškerý pořádek a bezpečí ve městě. Svou prestiží stály nad řadovou

² Vojenský útvar armády starověkého Říma. Z 10 kohort sestávala legie. Kohorta se dělila na tři manipuly a dále na 6 centurií – setnin.

armádou a odkazovaly se k tradici pretoriánské gardy, což symbolizovalo také počítání kohort, které navazovalo na ty pretoriánské. V Římě sloužily za Augusta 3 kohorty, každá s tisícovkou mužů. Jejich každodenní náplní bylo hlídání klíčových míst ve městě, bezpečnost senátu a senátorů, zadržování a trestání kriminálních, pokutování občanů, a další záležitosti každodenní agendy veřejné bezpečnosti. Tyto jednotky byly podřízeny městskému prefektovi, který v nepřítomnosti císaře spravoval město jako jeho zástupce. Jedná se o jakýsi antický základ městské policie.

Do systému vnitřní a veřejné bezpečnosti patří také hasičské sbory – vigilové (*cohortes vigilum*). Hasiči stály v hierarchii až za řadovými legiemi. V Římě jich bylo 7 kohort po tisícovce mužů. Každá kohorta měla na starost dvě městské čtvrti. Město bylo z velké části postaveno ze dřevěných staveb a požár tak byl velkou hrozbou, kterou bylo po vypuknutí těžké zastavit s dostupnými prostředky a technologiemi. Hlídání a dodržování bezpečnostních pravidel ve městě a případné hašení požáru bylo záležitostí právě vigilských kohort. Příslušníci kohort mohli kontrolovat obydlí občanů města, zda jsou ohniště správně zabezpečena a zda je přítomna dostatečná zásoba vody. V případě porušení mohli zatýkat a trestat viníky, či jim udělovat peněžité pokuty. Pokud nastal požár, vyšetřovali jeho příčinu. Hasičským kohortám velel prefekt vigilů – *praefectus vigilum*. V praxi však vigilové vykonávali pomocnou hlídkovou činnost a řešili také běžné záležitosti veřejného pořádku – řešili zloděje a násilníky. Ve výbavě hasičů tak byl kromě krumpáče a sekery také obušek.

Obr. 2: Ilustrace noční hlídky vigilů [6]

Vztah mezi městskými a hasičskými kohortami ve vztahu k veřejnému pořádku byl nastaven takto – během dne fungovaly městské kohorty, které byly hlavním bezpečnostním sborem ve městě. Jejich činnost v noci však byla omezena na strážní statickou činnost. Noční hlídka spadala do působnosti vigilů, ti v noci řešili bezpečnost a veřejný pořádek výhradně, zato přes den spíše pomáhali městským kohortám.

Své strážce měly také římské přístavy, kde plnily funkci celní správy, cizinecké a pohraniční policie. Kontrolovaly přivážené zboží i osoby. Dále hlídaly přístavy proti pirátům.

Útvary dosud zmíněné byly organizovány dle předobrazu vojenské struktury římských legií. O bezpečnost se však také staraly neuniformované úřady civilního charakteru.

Základní složkou byli úředníci – edilové. Ti se starali o blaho obyvatelstva v mnoha odvětvích. Jednou z nich byla i bezpečnost. V rámci té mohli přijímat něco jako trestní oznámení, provádět nezávislá vyšetřování, vynášet

rozsudky a tresty a v případě zvlášť závažných prohrěšků podávat návrh k soudu. Tito místní policisté se kromě bezpečí svého svěřeného okrsku starali také o stavební záležitosti, zdravotní péči, logistiku a obchod.

Edilové měli k ruce tříčlenný sbor úředníků, kteří pomáhali s vyšetřováním, administrativou a prováděli zatýkání. Na méně ušlechtilé záležitosti v oblasti bezpečnosti pak měli edilové k dispozici síť zřizenců, kteří zastávali funkci úředních poslů, ale také vymahačů a hrubé síly. [7, 8]

Řím za vlády Augusta začal aktivně využívat také síť informátorů, vyzvědačů a špiónů. Tvořil se jakýsi koncept tajné policie. Využívány byly všechny skupiny obyvatelstva, včetně otroků. Motivací jim byly finanční zisky a společenské výsady. Tajná policie však sloužila spíše jako politický nástroj císaře, proto není v záběru tohoto článku.

Závěr

Mnoho lidí se domnívá, že vnitřní bezpečnost ve starověkém světě byla řešena pouze vojenskými silami. Některé říše však již tehdy vnímaly potřebu specializovaných útvarů, které by nechránily hranice proti vnějšímu nepříteli a dobývaly nová území, ale staraly se také o veřejný pořádek a potíraly kriminalitu.

Řím nebyl rozhodně první velmocí, která začala tvořit policejní síly. Díky jejímu rozmachu byl však důležitým milníkem v tomto odvětví. Neřešil vnitřní bezpečnost pouze na území městského státu, jak bylo dosud běžné, ale nastavoval jednotný režim napříč celým svým územím.

V implementaci policejních sil však citlivě reflektoval tradici v provinciích. Nejprve analyzoval současný stav pořádkových jednotek v dané zemi, zachovával fungující struktury a teprve poté je doplňoval římským systémem.

Jedině tak dokázal na jedné straně dobývat a udržovat nová území a zároveň udržovat pořádek v těch stávajících. Můžeme říci, že i díky zřízení policejních sborů dokázal Řím dosáhnout takového rozmachu, jaký budí respekt i v lidech o několik tisíc let později.

Tento příspěvek vznikl za podpory interní grantové agentury Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně IGA/CebiaTech/2019/007.

Seznam literatury

- [1] BURIAN, Jan. *Řím. Světla a stíny antického velkoměsta*. Praha: Svoboda, 1970. ISBN 25-128-70.
- [2] CHLUBNÝ, Jiří. První triumvirát. *Antika* [online]. 6.11.2014 [cit. 2019-10-05]. Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1853>.
- [3] ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Vydání páté. Praha: Garamond, 2015. ISBN 978-80-7407-287-1.
- [4] CHLUBNÝ, Jiří. Druhý triumvirát a jeho rozpad. *Antika* [online]. 6.11.2014 [cit. 2019-10-05]. Dostupné z: <http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1856>
- [5] Praetorian Guard. *Alchetron* [online]. 2018 [cit. 2019-10-07]. Dostupné z: <https://alchetron.com/Praetorian-Guard>
- [6] Militia Vigilum. *Imperium romanum* [online]. 2018 [cit. 2019-10-05]. Dostupné z: <https://www.imperiumromanum.edu.pl/wp-content/uploads/2019/05/The-Vigiles-by-Angel-Garcia-Pintofrom-Ancient-History-magazine.jpg>
- [7] SLUŠNÝ, Jaromír. *Světové dějiny policie - starověk*. Praha: Orac, 2002. Focus. ISBN 80-861-9942-8.
- [8] UHLÍŘ, Lubomír. Policie antického Říma. *Primaplana* [online]. 2011, 29.01.2011 [cit. 2019-10-05]. Dostupné z: https://www.primaplana.cz/news/policie-antickeho-rima#_ftn21